

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาโอปปาติกะในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีความสัมพันธ์
กับความเชื่อผีของชาวผู้ไท อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม

ผู้วิจัย : พระอธิการทัศเทพ ฐานกโร (โลสันดา)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูภาวนาโพธิคุณ, พธ.บ.(ศาสนา), M.A.(Phil.), M.A.(Pol.),
M.Phil., Ph.D.(Phil.)

: พระมหาประมวธ ฐานตฺโต, ป.ธ.๕, พธ.บ.(ภาษาไทย),
M.A.(Ling), M.A., Ph.D. (Pali & Bud)

วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาโอปปาติกะในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับโอปปาติกะของชาวผู้ไท อำเภอรณนคร (๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทกับพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวผู้ไท โดยสรุปผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

โอปปาติกะในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า โอปปาติกะหมายถึง สัตว์ที่เกิดในภูมิหรือแดนของนรกได้แก่เปรต, อสุรกาย และสวรรค์รวมถึงพรหมโลกด้วย ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีข้อความมากมาย ทั้งในด้านลักษณะและประเภท พระพุทธเจ้าเองก็ตรัสถึงนรก และสวรรค์ทุกครั้งที่ทรงสรุปข้อสนทนาของพระองค์ เป็นการแสดงบทลงโทษปรามไม่ให้บุคคลทำความชั่ว และแสดงให้เห็นคุณค่าของการทำความดี พรรณนาลักษณะของนรกและสวรรค์ไว้อย่างชัดเจน

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับโอปปาติกะของชาวผู้ไท อำเภอรณนคร พบว่า ชาวผู้ไท อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ที่มีวิถีชีวิตและคติความเชื่อต่อโอปปาติกะหรือผีอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ มีความเชื่อว่า โอปปาติกะหรือผีนั่น ก็เป็นอยู่เหมือนกับมนุษย์เพียงแต่ว่า ตายไปแล้ว ไม่ได้มีชีวิตเหมือนมนุษย์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่จะสื่อถึงโอปปาติกะหรือผีได้นั้น ผู้ติดต่อที่เรียกว่า หมอเหยาและเจ้าจ้ำ ก็จะเข้าใจในภาษาที่ใช้สื่อสารกัน ว่ามีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอเหยาหรือเจ้าจ้ำคนนั้น ในความเชื่อและพิธีกรรมการรำผีฟ้าของหมอเหยา จัดเป็นพิธีกรรมที่ถ่ายทอดคุณธรรมของความเชื่อของคนในสังคม ในเรื่องของจารีตประเพณี และข้อห้าม (ฮีด คลอง ข้อะล่า) ไว้อย่างลงตัวและรักษาไว้อย่างมั่นคง แน่นแฟ้น

ท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมตะวันตกที่ขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา โดยผูกความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนใน วัฒนธรรมของตน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชนต่อไป

ความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อผีของชาวลัวะกับพระพุทธศาสนา พบว่า ชาวลัวะไท อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณีของ ตนเป็นการเฉพาะ คือ การนับถือโอปปาติกะหรือผีมาแต่บรรพบุรุษเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว โดยมี คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับโอปปาติกะ ได้แก่ การทำบุญตามฮีตที่ ๗ คือ บุญชำระหรือบุญเดือนเจ็ด ทำบุญในเดือนเก้าหรือบุญข้าวประดับดิน ทำบุญในเดือนสิบหรือบุญข้าวสาก และยังทำทำบุญแจก ข้าวเหมือนพื้นที่อื่นๆ นอกนั้นก็ยังมีคติความเชื่อเรื่องภูแห่งกรรม ส่วนหลักศรัทธาของชาวลัวะไท ประกอบด้วย กัมมสัทธา (เชื่อกรรมและกฎแห่งกรรม) วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน) ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า) ทั้งนี้ ชาวลัวะไท เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างดีจึง จะเห็นได้ในการทำบุญอุทิศแก่โอปปาติกะในแต่ละโอกาสดังกล่าวแล้ว เช่น บุญแจกข้าว เป็นต้น

Thesis Title : A Study of the Creatures Having Spontaneous Births in Theravada Buddhism with Relation by Belief of Ghost of the Phuthai Tribe, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province

Researcher : Phra Athikarnthatsathep Thanakaro (Losanta)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Phrakrubhavanabodhikun B.A., M.A. (Phil.), M.A. (Pol. Sc.), M.Phil., Ph.D. (Phil.)

: Phramaha Pramuan Thanatatto, Pali VI, B.A. (Thai), P.G. Dip. in I.P.R. (Phi.&Religion), M.A.(Ling.), M.A.(Pali & Bud.), Ph.D.(Pali&Bud.)

Date of Graduation :/...../.....

ABSTRACT

This thesis had three main purposes: (1) to study the creatures having spontaneous births in Theravada Buddhism, (2) to study beliefs and ceremonies about the creatures having spontaneous births held by the Phuthai Tribe Renu Nakhon district, and (3) to study the relation of the Phuthai tribe's beliefs in ghost and Buddhist beliefs in ghosts. This was a qualitative research that collected all data from texts, books, etc. and interview given by the Phuthai tribe. The result of this study was found in the following aspects.

The creatures having spontaneous births in Theravada Buddhism was meant creatures that were born in the unhappy existence or the hell: the departed being, demons and in the happy existence including the Brahma existence. In Tipitaka, there were many places to mention their characteristics and types. The Buddha mentioned the hell and the heaven at the end of every sermon. This was the punishment to remind a person of his immoral action and it was the presentation of moral action and the clear description of the hell and the heaven.

Beliefs and ceremonies about the creatures having spontaneous births held by the Phuthai tribe, Renu Nakhon district were found that the Phuthai tribe, Renu Nakhon district, Nakhon Phanom province who lived and believed in the creatures having spontaneous births systematically. They believed that the creatures having spontaneous births lived like the human

beings but they were actually dead. However, in the communication with the creatures having spontaneous births or the ghost, the communicable person or Moryao and Chaocham basically understood language to communicate to the ghost with some purpose and introduced people how to do. The belief in Moryao's dance was ritual to derive the social ideas, and beliefs in the convention, ceremonies, and prohibitions (Hit, Khlong, Khalam) properly and stably among the social context and the moving western culture by taking the beliefs in the ghost, the spirit, and holy things to encourage people to preserve their culture and make the community peace and stable.

The relation of Phuthai tribe's belief in ghost and the Buddhist belief in ghost was found that the Phuthai tribe, Renu Nakhon district was the ethnicity that has special tradition, culture and ceremonies, i.e. beliefs in the creatures having spontaneous births from the past or the ghost for many centuries. The belief in the creatures having spontaneous births was the hit 7: making the fulfillment of merit by cleaning or making the fulfillment of merit in the seventh month, making the fulfillment of merit in the ninth month or Bunkhaopradabdin, making the fulfillment of merit in the tenth month or Bunkhaosak, and making the fulfillment of merit by giving rice as seen in the other places. Moreover, there is the belief in the law of Kamma. The Phuthai tribe's faith was consisted of Kammasaddhā (belief in Kamma and a result of Kamma), Vipākasaddhā (belief in a result of Kamma), Kammassakatāsaddhā (belief in beings that had their own action and its result), and Tathāgatabodhisaddhā (belief in the Buddha's enlightenment). Generally, the Phuthai tribe was grateful for the ancestors as seen in making the fulfillment of merit and devoting merit to the creatures having spontaneous births in many chances such as Bunchaekkhao.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยเมตตาอนุเคราะห์จากท่านพระครูภาวนาโพธิคุณ, คร
ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์, และพระมหาประมวล ฐานตฺโต, คร. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
ที่ให้คำแนะนำและแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณและเจริญพรคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ของศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เมตตาในการตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมในงานบางส่วน

ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเพื่อ
ตำราวิทยานิพนธ์ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้อนุเคราะห์ด้วยดีมาตลอด ในการ
ค้นคว้าข้อมูลต่างๆ

ขอขอบพระคุณ เพื่อนสหธรรมิกทุกรูปที่เป็นเพื่อนนิสิตศึกษาปริญญาโท ผู้ที่คอยให้
กำลังใจและเป็นแรงบันดาลใจให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

ขออนุโมทนาโยมบิดาและโยมมารดาของผู้วิจัย และญาติพี่น้อง ตลอดจนถึงญาติธรรมทั้ง
ปวงที่คอยสนับสนุน ให้ได้รับความสะดวกในการทำวิจัย

ประการสุดท้าย ขอโน้มอุทิศส่วนความดีของงานวิจัยนี้ แด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขอ
อนุโมทนาขอบพระคุณ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา นักวิจัย นักวิชาการทุกท่าน ผู้แต่ง ผู้เรียบ
เรียง ตำราวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำมาอ้างอิงในครั้งนี้ จนกระทั่งทำให้งานวิจัยเล่ม
นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระอธิการทัศเทพ ฐานกโร (โลสันดา)

กรกฎาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ณ
คำอธิบายคำย่อและสัญลักษณ์	ช

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ คำจำกัดความในการวิจัย	๖
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒

บทที่ ๒ โอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของโอปปาติกะ	๑๓
๒.๒ การอุบัติของโอปปาติกะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๑๔
๒.๓ ลักษณะและประเภทของโอปปาติกะ	๑๘
๒.๔ ประเภทสุคติและทุคติ	๒๑
๒.๕ บุญกรรมที่มีผลต่อการเกิดเป็นโอปปาติกะ	๔๕
๒.๖ สรุป	๕๐

บทที่ ๓ ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับโอปปาติกะของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนคร

๓.๑ โอปปาติกะที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนคร	๕๑
๓.๑.๑ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับโอปปาติกะที่สิงร่างมนุษย์	๕๕
๓.๑.๒ โอปปาติกะประเภทผีเถนหรือผีฟ้า	๖๕
๓.๑.๒.๑ โอปปาติกะประเภทผีเชื้อ	๗๐

๓.๑.๔ โอปปาติกะประเภทผีเจ้าปู่ปลา	๗๐
๓.๒ ความเชื่อเรื่องโอปปาติกะแต่ละชั้นของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนคร	๗๔
๓.๓ พิธีกรรมเกี่ยวกับผีของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนคร	๗๕
๓.๓.๑ พิธีเหยา	๘๑
๓.๓.๒ พิธีเลี้ยงผี	๘๕
๓.๓.๓ พิธีแก้บน	๘๕
๓.๓.๔ พิธีแก้บะเจ้าปู่ปลา	๘๖
๓.๓.๕ พิธีเลี้ยงผีตาแฮก	๙๐
๓.๔ สรุป	๙๐
บทที่ ๔ ความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อผีของชาวผู้ไทกับพระพุทธศาสนา	
๔.๑ ความสัมพันธ์ของโอปปาติกะกับการเข้าสิงร่างมนุษย์	๙๓
๔.๒ พิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องผีของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนครที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา	๙๘
๔.๒.๑ บุญข้าชะ	๙๙
๔.๒.๒ บุญข้าวประดับดิน	๑๐๐
๔.๒.๓ บุญข้าวสาก	๑๐๒
๔.๒.๔ บุญแจกข้าว	๑๐๕
๔.๓ หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนคร	๑๐๕
๔.๓.๑ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม	๑๐๕
๔.๓.๒ หลักศรัทธาของชาวผู้ไท	๑๐๘
๔.๓.๓ ความกตัญญู	๑๐๙
๔.๔ สรุป	๑๑๐
บทที่ ๕ บทสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๔
บรรณานุกรม	๑๑๖
ภาคผนวก	๑๒๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ม.อ. (ไทย). ๑๔/๒๘๗/๓๔๕ หมายถึง มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๔ ข้อที่ ๒๘๗ หน้าที่ ๓๔๕ เป็นต้น และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ ตัวอย่างเช่น อจ. เอก, ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๖๖/๓๗ หมายถึง อังคุตตรนิกาย เอก, ทุกนิบาต ภาษาบาลี เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๑๖๖ หน้าที่ ๓๗ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี) =	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย) =	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี) =	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(บาลี) =	สังยุตตนิกาย	ขนฺธวรวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(บาลี) =	สังยุตตนิกาย	มหาวรรคคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	มหาวรรวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.เอกก.	(บาลี) =	อังกุตตรนิกาย	เอกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อจ.เอกก.	(ไทย) =	อังกุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ติก.	(ไทย) =	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.จตุกก.	(ไทย) =	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ปญจก	(บาลี) =	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)

อง.ปญจก.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	ปัญจนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	สตตนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อญฺฐก.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	อญฺฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(บาลี) =	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.เปต.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺกปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.ก.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(ไทย) =	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์		(ภาษาไทย)
-----------	---------	-------------------	--	-----------

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ม.มุ.อ.	(บาลี) =	มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสุทฺถิ มุลปญฺณาสกอญฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.มุ.อ.	(ไทย) =	มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสุทฺถิ มุลปญฺณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ส.อ.	(บาลี) =	สํยุตฺตนิกาย	สารตฺถปฺปกาสิณี สคาถวคฺคอญฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอญฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.วิ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	ปรมคฺคทีปนี วิมานวคฺคอญฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอญฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ป.อ.	(บาลี) =	สทฺธมฺมปฺปกาสิณี	ปฏิสมฺภิตามคฺคอญฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. มุลฎีกา	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก วิภังคฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.อนุฎีกา	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงคณีนุฎีกา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาปกรณ์วิเสส

สงคห.	(บาลี) =	อภิธมฺมตฺถสงคห	(ภาษาบาลี)
-------	----------	----------------	------------

ฎีกาปกรณ์วิเสส

วิภาวินี.	(บาลี) =	อภิธมฺมตฺถวิภาวินีฎีก	(ภาษาบาลี)
-----------	----------	-----------------------	------------